

УДК 330.34, 332.02
JEL I 31, J 14, J 15
DOI: 10.35774/rarrpsu2021.26.062

Аліна ЖУКОВСЬКА,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту, публічного управління та персоналу
Західноукраїнський національний університет
E-mail: a.zhukovska@wunu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0003-0891-1952

Ольга ДЯКІВ
кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту, публічного управління та персоналу
Західноукраїнський національний університет
E-mail: dyakiv2020@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-3512-1676

ВЕКТОРИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

АНОТАЦІЯ

Вступ. На сьогодні територіальні громади є соціальним центром, самоврядним осередком, у якому формується громадянське суспільство. Створення в них комфортних умов для проживання, формування передумов для забезпечення їх сталого розвитку є першочерговим, актуальним та невідкладним завданням органів місцевого самоврядування.

Мета статті. Обґрунтування необхідності забезпечення інклюзивного розвитку територіальних громад, визначення його стратегічної мети, векторів та інструментів їх реалізації.

Методи дослідження. У роботі використані такі методи дослідження: історичний, проблемно-хронологічний, системного аналізу, структурного аналізу, контент-аналізу, абстрактно-логічного узагальнення.

Результати. У статті обґрунтовано теоретико-прикладні аспекти інклюзивного розвитку територіальних громад, сформульовано стратегічну мету такого розвитку, визначено його вектори та запропоновано інструменти їх реалізації.

Висновки. Використання територіальними громадами наведених у статті стратегічної мети інклюзивного розвитку, векторів та інструментів їх реалізації дозволить їм побудувати інвестиційно-привабливі, гендерноорієнтовані, комфортні, екологічночисті територіальні громади з розвинутою інфраструктурою, успішно функціонуючим бізнесом, з ефективно організованою системою публічного управління та активною спільнотою людей.

Ключові слова: територіальна громада, сталий розвиток, інклюзивний розвиток, вектори інклюзивного розвитку, інструменти інклюзивного розвитку.

Формули: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 28

Alina ZHUKOVSKA, Olga DYAKIV

VECTORS AND TOOLS OF INCLUSIVE COMMUNITY DEVELOPMENT

ABSTRACT

Introduction. Today, territorial communities are a social center, a self-governing center in which civil society is formed. Creating comfortable living conditions in them, forming the preconditions for ensuring their sustainable development is a priority and urgent task of local governments. Under such conditions, the concept of inclusive development, which emerged at the beginning of the XXI century and is now actively used in various spheres and spheres of public life, becomes especially relevant.

Goal. *The purpose of the article is to substantiate the need to ensure the inclusive development of territorial communities, to determine its strategic goal, vectors and tools for their implementation.*

Methods. *The following methods were used for scientific research: method of structural analysis, method of system analysis, method of abstract-logical generalization.*

Results. *The strategic goal of inclusive development of territorial communities is formulated: creation of investment-attractive, gender-oriented, comfortable, ecologically clean territorial communities with developed infrastructure, productive small and medium business, effective governance and active community of people. The vectors of inclusive development of territorial communities are determined: creation of the institutional base of inclusive development of territorial communities; ensuring an inclusive approach to the implementation of municipal governance, the formation of local budgets, infrastructure development; development of small and medium enterprises on the basis of inclusiveness; ensuring an inclusive approach to the provision of educational, medical, cultural and administrative services, the development of silver, green, circular and digital economies, improving the standard and quality of life of the population, as well as the general social integration of society. The main tools of inclusive development of territorial communities are proposed: investment in human capital, job creation, structural transformation of the economy, development and implementation of progressive tax policy, organization of an effective social protection system, non-discrimination, social integration of all members of society.*

Conclusions. *The use of territorial recommendations proposed in the article will allow to build investment-attractive, gender-oriented, comfortable, environmentally friendly territorial communities with developed infrastructure, well-functioning small and medium-sized businesses, effective governance and an active community of people.*

Key words: *territorial community, sustainable development, inclusive development, vectors of inclusive development, tools of inclusive development.*

Formulas: 0, **fig.:** 0, **tab.:** 0, **bibl.:** 28

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Нині світова спільнота має чітко визначені глобальні вектори розвитку. Вони сформульовані у вигляді Цілей сталого розвитку, або Глобальних цілей, що були ухвалені 2015 р. на Саміті ООН зі сталого розвитку. Зазначені цілі опубліковані у вигляді офіційного документа Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року» [1]. Кожній із 17 представлених цілей відповідають завдання, яких налічується 169.

Однією із Цілей сталого розвитку є «Сталий розвиток міст і громад», що передбачає «забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості та екологічної стійкості міст і населених пунктів» [1]. Для досягнення цієї цілі запропоновано вирішити такі завдання: забезпечити загальний доступ до якісного, безпечного і недорогого житла та основних послуг; налагодити стійку транспортну інфраструктуру, підвищити безпеку дорожнього руху, стимулювати використання громадського транспорту, приділяючи особливу вагу потребам жінок, дітей, осіб з інвалідністю та людей похилого віку; розширити масштаби екологічної стійкої урбанізації, створити можливості для комплексного та стійкого планування населених пунктів і управління ними на основі принципу розширеної участі; забезпечити захист і збереження світової культурної та природної спадщини; підвищити соціальну та економічну безпеку міст (особливо стосовно малозабезпечених і вразливих верств населення) у протистоянні природним катаклізмам; знизити негативний екологічний вплив міст, зосередивши увагу на якості повітря і поводженні з твердими побутовими відходами; організувати безпечні, доступні та екологічні громадські місця, особливо для жінок, дітей, осіб з інвалідністю та людей похилого віку тощо [1].

У такій ситуації виняткової важливості набуває концепція інклюзивного розвитку, яка є порівняно молодою концепцією, оскільки виникла не так давно – на початку ХХІ століття. Сьогодні вона набуває популярності та активно використовується в різних сферах та галузях суспільного життя.

Аналіз досліджень і публікацій, де започатковано розв'язання проблеми. Вітчизняна наука має значні напрацювання у сфері функціонування та розвитку територіальних громад. Свого часу цими проблемами займалися науковці: А. Мельник та Г. Монастирський [2], які досліджували теорію, методологію та практику управління розвитком муніципальних утворень; С. Серьогін, Ю. Шаров, Є. Гончарук [3], вивчали проблеми територіального розвитку та особливості управління муніципальними утвореннями; М. Зверяков, А. Ковальов, Н. Сментина [4], які досліджували «особливості стратегічного планування збалансованого розвитку територіальних соціально-економічних систем в умовах децентралізації» [4]; Х. Патицька [5], вивчала механізми функціонування та активізації фінансово-економічного потенціалу територіальних громад; В. Кравців та І. Старонянська [6], досліджували ризики та механізми розвитку територіальних громад в умовах децентралізації; Г. Ортіна, О. Сокіл, Ю. Прус, І. Застрожнікова, Л. Єфіменко [7], вивчали специфіку сталого розвитку місцевих громад в умовах децентралізації; В. Окорський, В. Сухович і Я. Цецик [8], досліджували організаційно-економічні засади реформування інститутів місцевого самоврядування та їх вплив на сталий розвиток об'єднаних територіальних громад.

Проблеми інклюзивного розвитку, хоч і меншою мірою, але також знайшли відображення у наукових публікаціях вітчизняних науковців, зокрема у працях: А. Базилюка В. Жулина [9], які досліджували інклюзивне зростання як основу соціально-економічного розвитку; Л. Федулової [10], яка зосередила свої дослідження на інклюзивних інноваціях та їх ролі в системі соціально-економічного розвитку; О. Прогнімака [11], який вивчав перешкоди та перспективи інклюзивного розвитку в Україні; Т. Затонацької [12], яка досліджувала існуючу практику та перспективи фінансове забезпечення інклюзивного зростання та подолання бідності в Україні; О. Зубчик [13], яка вивчала специфіку використання індексу інклюзивного розвитку як сучасного інструменту аналізу державної політики; І. Бобух та С. Щегель, [14], які досліджували інклюзивність як ключовий орієнтир та стратегічний пріоритет економічного зростання України; І. Малого, Л. Ємельяненко, К. Дзензелюка [15], які вивчали особливості імплементації концепції інклюзивного розвитку в практику регулювання зайнятості населення; С. Тютюнникової та К. Пивоварової [16], які досліджували інклюзивний розвиток національної економіки як чинник подолання бідності; В. Адамик та Д. Лебідь [17], які вивчали «інклюзивний розвиток України та міжнародне фінансове і технічне співробітництво з його активізації» [17].

Узагальнюючи, можна стверджувати з проведеного літературного аналізу зрозуміло, що проблеми забезпечення повноцінного функціонування та розвитку територіальних громад є доволі важливими та актуальними. Попри те, що об'єктом дослідження у представлених наукових працях є різні аспекти – від фінансового забезпечення до екологічної складової функціонування територіальних громад, – інклюзивний підхід до їх розвитку не так активно вивчають вітчизняні вчені. Тому на сьогодні у вітчизняній науковій літературі практично відсутні комплексні дослідження з питань інклюзивного розвитку територіальних громад, що зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Пропонована стаття є логічним продовженням серії публікацій однієї з авторок [18; 19; 23–26; 28], які присвячені обґрунтуванню необхідності забезпечення розвитку територіальних громад на засадах інклюзивності.

Метою статті є обґрунтування необхідності забезпечення інклюзивного розвитку територіальних громад, визначення його стратегічної мети, векторів та інструментів їх реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування», територіальна громада – це «жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, селищ, міст, які мають єдиний адміністративний центр» [20]. 12 червня 2020 р. низкою постанов Кабінету Міністрів України визначені адміністративні центри та затверджені території територіальних громад України. Станом на

2021 рік в Україні налічується 1469 громад, сформованих об'єднанням сіл, селищ і міст.

Нині територіальні громади є соціальним центром, самоврядним осередком, у якому формується громадянське суспільство. Створення в них комфортних умов для проживання, формування передумов для забезпечення їх сталого розвитку є першочерговим, актуальним та невідкладним завданням органів місцевого самоврядування.

Концепції сталого розвитку населених пунктів визначає сталий розвиток населених пунктів «як соціально, економічно й екологічно збалансований розвиток міських і сільських поселень, спрямований на створення їх економічного потенціалу, повноцінного життєвого середовища для сучасного та наступних поколінь на основі раціонального використання ресурсів (природних, трудових, виробничих, науково-технічних, тощо), технологічного переоснащення і реструктуризації підприємств, удосконалення соціальної, виробничої, транспортної, комунікаційно-інформаційної, інженерної, екологічної інфраструктури, поліпшення умов проживання, відпочинку та оздоровлення, збереження і збагачення біологічного різноманіття та культурної спадщини» [21].

У XXI ст. концепція сталого розвитку набула подальшого розвитку та була вдало доповнена концепцією інклюзивного розвитку економіки, основні положення якої були розроблені у 2008 році учасниками Комісії з росту та розвитку під керівництвом лауреата Нобелівської премії М. Спенса й опубліковані у праці «Звіт про зростання. Стратегії зростання та інклюзивного розвитку» [22].

Стратегічною метою інклюзивного розвитку територіальних громад має стати «створення інвестиційно-привабливих, гендерноорієнтованих, комфортних, екологічночистих територіальних громад з розвинутою інфраструктурою, успішно працюючим малим та середнім бізнесом, з ефективним урядуванням та активною спільнотою людей, де кожен член громади може реалізувати свої можливості та задовольнити власні потреби незалежно від віку, статі, фізичних і фінансових можливостей, національності та віросповідання» [19, с. 43].

Інклюзивна територіальна громада – це не громада для обраних, а громада для всіх. В інклюзивній територіальній громаді молодь має змогу навчатися, знайти роботу, отримувати гідну заробітну плату, придбати або винаймати житло. Пенсіонери мають можливість за потребою: працювати, навчатись, отримувати якісні медичні послуги, придбати лікарські засоби та товари медичного призначення. Особи з інвалідністю мають доступ до необхідних їм будівель та споруд, об'єктів інфраструктури і транспортних засобів. Інклюзивна громада – це громада можливостей, які створені для її мешканців для запобігання соціальної ізоляції та дискримінації.

Реалізація рекомендованої стратегічної мети інклюзивного розвитку територіальних громад повинна забезпечуватися низкою векторів, зокрема:

1) створення інституційної бази інклюзивного розвитку територіальних громад через: інтеграції цілей та напрямків інклюзивного розвитку в програми соціально-економічного розвитку територіальних громад, розробки та реалізації спеціальних програм, які спрямовані на стимулювання інклюзивного розвитку територіальних громад;

2) інклюзивний підхід до здійснення муніципального управління, який має забезпечуватися через: створення сприятливих умов для функціонування представницької та партисипативної демократії, розвитку електронної демократії, зміцнення та розвитку органів самоорганізації населення;

3) інклюзивний підхід до формування бюджетів територіальних громад, який повинен здійснюватися через: запровадження принципів гендерно-орієнтованого та партисипативного бюджетування;

4) розвиток інклюзивного підприємництва, тобто «діяльності підприємств, установ та організацій різних форм власності, які створюють можливості для реалізації потенціалу всіх членів суспільства, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, культурних, мовних, національних та інших особливостей, у тому числі соціально вразливих верств населення, зокрема:

малозабезпечених, молоді, людей з інвалідністю, осіб похилого віку, жителів сільської місцевості, представників національних меншин, ЛГБТ-осіб, мігрантів та внутрішньопереміщених осіб, учасників та ветеранів АТО» [23];

5) інклюзивний підхід до формування та розвитку інфраструктури територіальних громад, який повинен забезпечуватись через: упровадження smart-технологій та розбудови smart-інфраструктури, імплементації принципів «універсального дизайну», принципів розумного пристосування, принципів доступності, забезпечення безперешкодного доступу до всіх об'єктів інфраструктури;

6) розвиток інклюзивної освіти, який має здійснюватися через: організації спільного навчання осіб із різними освітніми потребами; адаптації навчальних програм та планів, фізичного середовища навчальних закладів, методів та форм навчання до потреб учнів, використання існуючих в громаді ресурсів, залучення батьків, співпраці з фахівцями для надання спеціальних послуг відповідно до різних освітніх потреб учнів, створення позитивного психологічного клімату в середовищі навчальних закладів, організації дистанційного навчання;

7) інклюзивний підхід до організації медичного обслуговування, який повинен забезпечуватися шляхом стимулювання розвитку електронної медицини, зокрема: впровадження медичних інформаційних систем, які дають змогу «перейти до ведення медичної документації в електронному вигляді; розвитку телемедицини; вдосконалення розвитку системи моніторингу стану здоров'я населення; створення та упровадження нових комп'ютерних технологій профілактики захворювань, діагностики, забезпечення лікувальних процесів; створення загальнодоступних електронних медичних ресурсів» [24];

8) інклюзивний підхід до реалізації молодіжної політики, який має забезпечуватися через: здійснення професійної орієнтації шкільної молоді [25], запровадження стажування студентів та молоді в органах місцевого самоврядування, організації компенсації роботодавцям вартості стажування молоді, підтримки молодіжних бізнес-проектів, впровадження муніципального замовлення на підготовку професійних кадрів для муніципальних установ громади; будівництва або придбання житла для молоді;

9) інклюзивний підхід до реалізації культурної політики, який повинен здійснюватися через: подолання дискримінації за ознакою культурної або релігійної належності, створення кроскультурного середовища в суспільстві територіальної громади;

10) інклюзивний підхід до надання адміністративних послуг, який має забезпечуватися шляхом: організації попереднього запису на прийом, запровадження електронної системи регулювання черги, використання коду зворотнього зв'язку, створення та популяризації відповідних мобільних додатків, надання он-лайн консультацій, надання адміністративних послуг у режимі онлайн за технологією BankID» [26];

11) розвиток «зеленої» економіки, який має забезпечуватися через: упровадження екологічних податків та податкових пільг, здійснення державних та приватних інвестицій у «зелене» підприємництво, запровадження субсидій на екологічне виробництво та паралельне їх скасування для ресурсоємних виробництв [27], формування екологічної культури у мешканців територіальних громад; організація благоустрою та озеленення території громади;

12) розвиток «срібної» економіки, який повинен забезпечуватися розв'язанням численних проблем літніх людей за рахунок використання їхнього потенціалу. Перспективними секторами «срібної» економіки вважаємо такі: «нові медичні послуги, розробка яких обумовлена потребами літніх громадян; розвиток та впровадження нових медичних технологій, спрямованих на зростання довголіття, зменшення захворювання, уповільнення старіння, зменшення смертності населення; фінансові та страхові послуги, у тому числі нові форми пенсійного, медичного страхування та страхування життя; сфера соціального обслуговування, спрямована на потреби літніх громадян; інформаційні технології, онлайн-послуги та впровадження інновацій як у сфері охорони здоров'я та

соціальних послуг, так і в інших секторах економіки, роботизація; сфера послуг з довготривалого догляду, у тому числі догляд удома, інтегрована система догляду; сектор житлового господарства, у тому числі впровадження технологій та засобів «розумний будинок» відповідно до потреб літніх громадян; транспортні засоби та засоби мобільності осіб з обмеженими можливостями; «срібний» туризм для літніх громадян, у тому числі медичний туризм; рекреаційні, відновлювальні та спортивні послуги; освітні технології «третього віку» [28].

13) розвиток «циркулярної» економіки, який має забезпечуватися через: стимулювання використання відновлювальної енергії та біорозкладної сировини, забезпечення економічнодоцільного та раціонального поводження з відходами тощо;

14) розвиток «шеригової» економіки, який має забезпечуватися через: популяризації серед мешканців територіальної громади принципів економіки спільного споживання та її платформ, які дозволяють суттєво зменшити споживання товарів та послуг, а отже, скоротити їх виробництво та зменшити негативний вплив на довкілля, а також відкривають нові можливості для започаткування власного бізнесу;

15) розвиток «цифрової» економіки, який має забезпечуватися через: упровадження технологій е-урядування, розвитку системи електронного документообігу, запровадження проєктів е-демократії, розвитку телекомунікаційного середовища у громаді та організації захисту інформації; розвитку та поширення широкопasmової мультисервісної (мережі) інфраструктури; підвищення доступності для населення і організацій сучасних послуг у сфері цифрових і телекомунікаційних технологій; формування єдиного інформаційного простору; створення системи громадських центрів доступу населення до інформаційних ресурсів;

16) забезпечення загальної соціальної інтеграції суспільства, яка дасть змогу сформувати в територіальній громаді суспільство, в якому всі його члени, незалежно від віку, статі, національності, релігії, фізичного здоров'я, фінансових можливостей, минулого досвіду, мають можливості задовольнити свої потреби та реалізувати можливості.

Основними інструментами забезпечення інклюзивного розвитку територіальних громад мають стати: інвестиції у людський капітал, створення нових робочих місць для жителів територіальних громад, забезпечення структурної трансформації економіки територіальних громад, організація ефективної системи соціального захисту для мешканців територіальних громад, недопущення їх дискримінації, забезпечення соціальної інтеграції всіх членів територіальних громад, створення ефективної інституційної бази інклюзивного розвитку територіальних громад.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Забезпечення інклюзивного розвитку територіальних громад на основі запропонованих в статті стратегічної мети, векторів та інструментів його досягнення дасть змогу забезпечити умови для рівного доступу членів територіальних громад до основних прав та свобод; підвищити їх якість життя і забезпечити рівний доступ до ресурсів та благ, що є в розпорядженні територіальних громад, незалежно від статі, віку, мобільності та фізичних можливостей.

Наведені результати дослідження є лише початковим етапом визначення ролі та значення інклюзивного розвитку у функціонуванні територіальних громад. Подальші наукові пошуки варто зосередити в таких напрямках: 1) забезпечення балансу інтересів між різними групами мешканців, їхні інтересами, організація простору, однаково комфортного для всіх жителів; 2) підтримка та розвиток міжкультурного середовища, створення умов для міжкультурного діалогу, запобігання виникненню міжкультурних конфліктів та врегулювання їх; 3) адаптація середовища територіальної громади до специфічних потреб окремих груп мешканців, наприклад, дітей, людей похилого віку, осіб з інвалідністю; 4) унеможливлення безпеки середовища територіальної громади, у якому буде однаково комфортно в будь який час доби всім мешканцям, не залежно від статі, віку, національності.

Література:

1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf>.
2. Мельник А. Ф., Монастирський Г. Л. Управління розвитком муніципальних утворень : теорія, методологія, практика: монографія. Тернопіль : Економічна думка, 2007. 476 с.
3. Управління стратегічним розвитком об'єднаних територіальних громад: інноваційні підходи та інструменти : монографія; за заг. та наук. ред. С. М. Серьогіна, Ю. П. Шарова. Д. : ДРІДУ НАДУ, 2016. 276 с.
4. Зверьяков М. І., Ковальов А. І., Сментина Н. В. Стратегічне планування збалансованого розвитку територіальних соціально-економічних систем в умовах децентралізації: монографія. Одеса: ОНЕУ, 2017. 175 с.
5. Патицька Х. О. Фінансово-економічний потенціал територіальних громад: механізми функціонування та активізації: монографія. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів, 2019. 209 с.
6. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку: монографія; за ред. Кравціва В. С., Сторонянської І. З. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України, 2020. 531 с.
7. Ортіна Г. В., Сокіл О. Г., Прус Ю. О., Застрожнікова І. В., Єфіменко Л. М. Сталий розвиток місцевих громад в умовах децентралізації: монографія. Мелітополь: ФОП Однорог Т. В., 2019. 171 с.
8. Окорський В. П., Сухович В. М., Цецик Я. П. Організаційно-економічні засади реформування інститутів місцевого самоврядування та їх вплив на сталий розвиток об'єднаних територіальних громад (на прикладі Рівненської області): монографія; за ред. В. П. Окорського. Рівне : видавець О. Зень, 2018. 364 с.
9. Базиліук А. В., Жулин О. В. Інклюзивне зростання як основа соціально-економічного розвитку. *Економіка та управління на транспорті*. 2015. Вип. 1. С. 19-29.
10. Федулова Л. І. Інклюзивні інновації в системі соціально-економічного розвитку. *Економіка: реалії часу*. № 3 (25). 2016. С. 56–65.
11. Прогнімак О. Д. Інклюзивний розвиток України: перешкоди vs перспективи. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 1. С. 187–197.
12. Затонацька Т. Г. Фінансове забезпечення інклюзивного зростання та подолання бідності в Україні: існуюча практика та перспективи. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2014. Вип. 2. С. 103-114.
13. Зубчик О. А. Індекс інклюзивного розвитку як сучасний інструмент аналізу державної політики. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Державне управління*. 2018. Т. 29(68), № 1. С. 86–91.
14. Бобух І. М., Щегель С. М. Стратегічні орієнтири економічного зростання України: інклюзивність як ключовий пріоритет. *Вісник Національної академії наук України*. 2018. № 7. С. 55-70.
15. Малий І. Й., Ємельяненко Л. М., Дзензелюк К. В. Імплементация концепції інклюзивного розвитку в практику регулювання зайнятості населення. *Ефективна економіка*. 2018. № 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6776>
16. Тютюнникова С. В., Пивоварова К. Л. Інклюзивний розвиток національної економіки як чинник подолання бідності. *Бізнесінформ*. 2018. № 8. С. 105-111.
17. Адамик В., Лебідь Д. Інклюзивний розвиток України та міжнародне фінансове і технічне співробітництво з його активізації. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2018. Вип. 1. С. 56-72.

18. Жуковська А. Ю. Інклюзивний підхід до розвитку економіки: генезис виникнення та основні положення. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2019. № 2. С. 17-33.
19. Жуковська А. Ю. Детермінанти інклюзивного розвитку муніципальних утворень. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*, 2020, Вип. № 25, С. 42–48.
20. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
21. Концепція сталого розвитку населених пунктів: Постанова Верховної ради України від 24 грудня 1999 року № 1359-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1359-14#Text>
22. Всемирный банк предпринял попытку раскрытия стратегий роста быстро развивающихся стран / Центр гуманитарных технологий. 25.05.2008. URL: <http://gtmarket.ru/news/state/2008/05/25/1686>.
23. Жуковська А. Ю. Наукові детермінанти інклюзивного підприємництва. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2020. № 12. С. 73–80. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2020-12-11>.
24. Жуковська А. Ю. Інноваційні технології інклюзивної медицини. *Інноваційна економіка*. 2020. № 3-4 (83). С. 19-30. DOI: 10.37332/2309-1533.2020.3-4.3
25. Жуковська А., Федунчик Л. Організація професійної орієнтації шкільної молоді : проблеми та шляхи їх вирішення. *Наука молода*. 2013. №19. С. 158–165.
26. Жуковська А. Інклюзивний підхід до надання адміністративних послуг. Організаційно-правові аспекти публічного управління в Україні : Матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції за міжнародною участю, 18 червня 2020 р. Полтава : Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2020. С. 102-104.
27. Бублик М. І., Бей М. Р. Особливості «зеленої» економіки та основні інструменти її трансформування в соціально-орієнтовану систему. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Проблеми економіки та управління: збірник наукових праць. 2016. № 847. С. 29–34.
28. Жуковська А. «Срібна економіка» як ресурс інклюзивного розвитку національної економіки. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2020. Вип. 3. С. 37–53. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2020.03.037>.

References

1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf> [in English].
2. Melnyk A. F., Monastyrskyi H. L. (2007). *Upravlinnia rozvytkom munitsypalnykh utvoren : teoriia, metodolohiia, praktyka [Management of development of municipalities: theory, methodology, practice]: monohrafiia*. Ternopil : Ekonomichna dumka. [in Ukrainian].
3. *Upravlinnia stratehichnym rozvytkom obiednanykh terytorialnykh hromad: innovatsiini pidkhody ta instrumenty [Managing the strategic development of united territorial communities: innovative approaches and tools]: monohrafiia; za zah. ta nauk. red. S.M. Serohina, Yu.P. Sharova. D. : DRIDU NADU*, 2016. 276 p. [in Ukrainian].
4. Zvieriakov M.I., Kovalov A.I., Smentyna N.V. (2017). *Stratehichne planuvannia zbalansovanoho rozvytku terytorialnykh sotsialno-ekonomichnykh system v umovakh detsentralizatsii [Strategic planning of balanced development of territorial socio-economic systems in the conditions of decentralization]: monohrafiia*. Odesa: ONEU [in Ukrainian].
5. Patytska Kh. O. (2019). *Finansovo-ekonomichniyi potentsial terytorialnykh hromad: mekhanizmy funktsionuvannia ta aktyvizatsii [Financial and economic potential of territorial communities:*

mechanisms of functioning and activation]: monohrafiia. DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy». Lviv. [in Ukrainian].

6. *Terytorialni hromady v umovakh detsentralizatsii: ryzyky ta mekhanizmy rozvytku [Territorial communities in the conditions of decentralization: risks and mechanisms of development] (2020)*: monohrafiia; za red. Kravtsiva V.S., Storonianskoi I.Z. Lviv: DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy. [in Ukrainian].

7. Ortina H.V., Sokil O.H., Prus Yu.O., Zastrozhnikova I.V., Yefimenko L.M. (2019). *Stalyi rozvytok mistsevykh hromad v umovakh detsentralizatsii [Sustainable development of local communities in the conditions of decentralization]*: monohrafiia. Melitopol: FOP Odnoroh T.V. [in Ukrainian].

8. Okorskyi V.P., Sukhovych V.M., Tsetsyk Ya.P. (2018) *Orhanizatsiino-ekonomichni zasady reformuvannia instytutiv mistsevoho samovriaduvannia ta yikh vplyv na stalyi rozvytok obiednanykh terytorialnykh hromad (na prykladi Rivnenskoï oblasti) [Organizational and economic principles of reforming the institutions of local self-government and their impact on the sustainable development of united territorial communities (on the example of Rivne region)]*: monohrafiia; za red. V.P. Okorskoho. Rivne : vydavets O. Zen.[in Ukrainian].

9. Bazyliuk A.V., Zhulyn O.V. (2015). *Inklyuzyvne zrostannia yak osnova sotsialno-ekonomichnoho rozvytku [Inclusive growth as a basis for socio-economic development]. Economics and management of transport. 1. 19–29. [in Ukrainian].*

10. Fedulova L.I. (2016). *Inklyuzyvni innovatsii v systemi sotsialno-ekonomichnoho rozvytku [Inclusive innovations in the system of socio-economic development]. Economics: the realities of time. 3 (25). 56–65. [in Ukrainian].*

11. Prohnyimak O.D. (2018). *Inklyuzyvnyi rozvytok Ukrainy: pereshkody vs perspektyvy [Inclusive development of Ukraine: obstacles vs prospects]. Economic Bulletin of Donbass. 1. 187–197 [in Ukrainian].*

12. Zatonatska T.H. (2014). *Finansove zabezpechennia inklyuzyvnoho zrostannia ta podolannia bidnosti v Ukraini: isnuïucha praktyka ta perspektyvy [Financial support for inclusive growth and poverty reduction in Ukraine: current practice and prospects]. Theoretical and applied issues of economics. 2. 103–114. [in Ukrainian]*

13. Zubchuk O.A. (2018). *Indeks inklyuzyvnoho rozvytku yak suchasnyi instrument analizu derzhavnoi polityky [Index of inclusive development as a modern tool for analyzing public policy]. Scientific notes of Tavriya National University named after VI Vernadsky. Series: Public Administration. 29(68), 1. 86–91 [in Ukrainian].*

14. Bobukh I.M., Shchehel S.M. (2018). *Stratehichni oryentyry ekonomichnoho zrostannia Ukrainy: inklyuzyvnist yak kliuchovyï priorytet [Strategic guidelines for Ukraine's economic growth: inclusiveness as a key priority]. Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine. 7. 55–70. [in Ukrainian].*

15. Malyi I.I., Yemelienenko L.M., Dzenzeliuk K.V. (2018). *Implementatsiia kontseptsii inklyuzyvnoho rozvytku v praktyku rehuliuвання zainiatosti naseleñnia [Implementation of the concept of inclusive development in the practice of employment regulation]. Efficient economy. 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6776> [in Ukrainian].*

16. Tiutiunykova S.V., Pyvovarova K.L. (2018). *Inklyuzyvnyi rozvytok natsionalnoi ekonomiky yak chynnyk podolannia bidnosti [Inclusive development of the national economy as a factor in overcoming poverty]. Business information. 8. 105–111. [in Ukrainian].*

17. Adamyk V., Lebid D. (2018). *Inklyuzyvnyi rozvytok Ukrainy ta mizhnarodne finansove i tekhnichne spivrobotnytstvo z yoho aktyvizatsii [Inclusive development of Ukraine and international financial and technical cooperation to intensify it]. Bulletin of Ternopil National Economic University. 1. 56–72. [in Ukrainian].*

18. Zhukovska A. (2019). Inkliuzyvnyi pidkhid do rozvytku ekonomiky: henezys vynyknennia ta osnovni polozhennia [Inclusive approach to economic development: genesis of origin and main provisions]. *Bulletin of Ternopil National Economic University*. 2. 17–33. [in Ukrainian].
19. Zhukovska A. (2020). Determinanty inkliuzyvnoho rozvytku munitsypalnykh utvoren [Determinants of inclusive development of municipalities]. *Regional aspects of the development of productive forces of Ukraine*, 25. 42-48.
20. Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 21 travnia 1997 roku № № 280/97-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian]
21. Kontseptsiiia staloho rozvytku naselenykh punktiv: Postanova Verkhovnoi rady Ukrainy vid 24 hrudnia 1999 roku № 1359-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1359-14#Text> [in Ukrainian]
22. Vsemirnyi bank predprinial popytку raskrytiia strategii rosta bystro razvivaiushchikhsia stran [The World Bank has introduced growth strategies for rapidly developing countries]. URL: <http://gtmarket.ru/news/state/2008/05/25/1686> [in Russian].
23. Zhukovska A. (2020). Naukovi determinanty inkliuzyvnoho pidpriemnytstva [Scientific determinants of inclusive entrepreneurship]. *Bulletin of Kharkiv National University named after V.N. Karazina*. 12. 73–80. [in Ukrainian].
24. Zhukovska A. (2020). Innovatsiini tekhnolohii inkliuzyvnoi medytsyny [innovative technologies of inclusive medicine]. *Innovative economy*. 3-4 (83). 19–30. DOI: 10.37332/2309-1533.2020.3-4.3 [in Ukrainian].
25. Zhukovska A., Fedunchyk L. (2013). Orhanizatsiia profesiinoi orientatsii shkilnoi molodi : problemy ta shliakhy yikh vyrishennia [Organization of professional orientation of school youth: problems and ways to solve them]. *Young science*. 19. 158–165. [in Ukrainian].
26. Zhukovska A. (2020). Inkliuzyvnyi pidkhid do nadannia administratyvnykh posluh [Inclusive approach to the provision of administrative services]. *Organizational and legal aspects of public administration in Ukraine: Proceedings of the VII All-Ukrainian scientific-practical Internet conference with international participation, June 18, 2020. Poltava: Yuri Kondratyuk National University*, 102–104. [in Ukrainian].
27. Bubyk M.I., Bei M. R. (2016). Osoblyvosti «zelenoi» ekonomiky ta osnovni instrumenty yii transformuvannia v sotsialno-oriientovanu systemu [Features of the «green» economy and the main tools for its transformation into a socially oriented system]. *Bulletin of the National University «Lviv Polytechnic». Series: Problems of economics and management: a collection of scientific papers*. 847. 29–34. [in Ukrainian]
28. Zhukovska A. (2020). «Sribna ekonomika» yak resurs inkliuzyvnoho rozvytku natsionalnoi ekonomiky [«Silver Economy» as a resource for inclusive development of the national economy]. *Bulletin of Ternopil National Economic University*. 3. 37-53. DOI: 10.35774/visnyk2020.03.037 [in Ukrainian].

Статтю отримано 15 листопада 2021 року
Article received November 15, 2021